

LHK

1971 FEB 28

Antal Gábor:

ELTÖRT VÍVÓTÓR

Van ember, akiről már messziről látni, hogy ez egy szellemes valaki. Az ilyen ember arckifejezéséről, mosolyáról, sőt még a járásáról is tudni: csak egy megfelelő „aláadás” kell, és már villan is a toledói penge. Másokról viszont az elmélyült szellem aureolája sugárzik, és ehhez nem szükséges sem vastag szemüveg, sem egyetemi tanári cím, de még magas homlok sem. Esetleg csak kezük egy mozdulatával árulják el magukat, amint lassan, finoman — vagy éppen nagyon is hevesen, — megsimítják a hajukat. Az ember — ha nincs rából — látja hogy te nyérükkel sísteregve kitörni készülő gondolataikat tartják vissza.

K. Havas Géza egyszerre volt szellemes és szellemi. Gunyoros arckifejezése, de még vékony kis bajuszkája is ugyancsak vékony ajkai fölött, előlegezte azt a pesti Cyranét, akinek csak egy mondat kell, hogy azt (és a mondat lehető legtavolabb vonatkozásait is) rögtön szételemezze. Amikor a mai József Attila (akkor gróf Tisza István) utcán Nagy Lajos bemutatott neki, a délutáni újság egy, látszólag éppen József Attilát dicséző cikkét szedte atomjaira. Az újságot Nagy Lajos mutatta neki, és ő rögtön kiolvasta abból a jóindulat mögötti lekezelést, az okoskodásba csomagolt tudatlanságot. Egyik jellegzetes megnyilatkozását; tehát annak az „enciklopédikus tudatlanság”-nak amely kifejezést különben szintén ez a baloldali publicista és esszéíró, — akkoriban (1942-ben) éppen könyvügnök — tett divatossá.

Hogy nemcsak szellemes ríposztzó volt és hogy több, mint virtuóz debatter, azt már elárulták erős szálú, kondor haját simogató — hol lassú, melázó, hol meg ideges és indulatos — mozdulatai is. Később szavaiból is megtudtam, hogy elégedetlen az a „dumáló kedv”-vel, amellyel a természet megverte. — Nem mondom, meg szokták érdemelni azok a fickók és azok az írásművek, akiket és amelyeket régebben újságban, mostanában meg szavakban kikészítettem. Ezek a harcok azonban elszívják a legvög azonbansőbb gondolataim elől... Azokat ki fogja leírni?

Túl fiatal voltam akkor, és viszonylag rövid ideig ismerhettem csak a hamar büntetőszázadba behívott K. Havas Gézát ahhoz, hogy valóban meg is értsem gondolatait, amelyeket — talán éppen ifjúságotól — meghatva — kifejtett előttem. De ahogy van előlegezett ítélet a szá-

jukat még ki sem nyitó szellemes és szellemi emberekkel kapcsolatban, idegeinkben néha olyan élmények lényegét őrizzük, amelyek csak jóval az élmény születése után lettek igazán élményeinkké. Elégge elmosódott bennem az, amit K. Havas Géza társadalomról, történelemről, irodalomról mondott nekem. Az egyéniség — hol töprengő, hol felvillanó, izgalmal emberlenyomata azonban bennem maradt.

Üzleti utakra kísértém a Vilmos császár úti (Bajcsy-Zsilinszky út) és Múzeum körüli antikváriumokban. Itt kereste vékony kenyerét. Több helyütt úgy megalázták, hogy az üzlet ajtaja előtt megfogadta: ide soha nem jön vissza, inkább éhen hal. Nekem, a félig gyerekembernek kellett rábeszélnem — a mellékutakban sétálgatva, — hogy ne vesztse kedvét, hisz felesége, anyja van, és különben is; mik ezek az apró megaláztatások ahhoz a nagy és egyetemes megaláztatáshoz képest, ami ránk nehezedik?!... Elcsendesedett, majd azt fejtegette, hogy igazam van, mert na valaki nem fog fegyvert (kockázatotva a halált is) például vitéz Szombathelyi Ferencre, vitéz Bély Alajosra, vagy Chorin Ferencre, hanem vállalja a könyvügnökséget, az csinálja következetesen ezt a do^g is. — Márpedig a megaláztatások könnyen bevése belemosolvgás a ripőkök pófájába, hozzá tartozik ehhez a szakmához...

Szótlamul mentünk tovább, de általában gunyoros (ellen-ségei szerint szemtelen) arckifejezése most szomorúvá változott. Csak bálványra, József Attila lehetett ilyen szomorú — egyik arcképének tanúsága szerint. És barátja, Pásztor Béla költő volt mindig ilyen, talán még József Attilánál is szomorúbb. (Húszéves se voltam, de már érzékenynek kellett lennem az emberi arcok szomorúságaira...)

Bókai László egyik kedvenc „lemeze” volt annak a polgári demokrata képviselőnek a kalandja a harmincas évek elején, aki a „Császár” uszodában egy könyvtárszabasztotta kabinjába a fürdőszolgát. És mert a könyv Eötvös József műve, „A XIX. század uralkodó eszméi” volt, a kis bajuszú, vékony, kondor hajú fiatalember — K. Havas, persze — a múlt század uralkodó eszméiről való véleményét fejtette ki. Vitába szállva nemcsak a képviselő úrral, hanem Eötvös Józseffel is. A képviselő előbb ki akarta rugatni a szolgát a fürdőből, ahol befolyása volt. Hiszen ez a fiatalember egy

csomó lázító dolgot mondott. (Bókai szerint a képviselő már az is mélységesen felháborította, hogy a fürdőszolga kijelentette: „Eötvös politikai eszméit odaadom a Magyarországnak 1514-ben egyetlen fejzetéért”. A képviselő úr ugyanis Eötvöst, a politikust tisztelte. Regényeit viszont, — mint ahogy általában az irodalmat — gyermekded játéknak tartotta.) De aztán gondolt egyet, tollat, papírt kért, és másnapra esedékes parlamenti felszólalásába belecsempészte a „Császár” alkalmazottjának néhány megfogalmazását. És sikert aratott vele. (Persze nem a jobboldalon.)

El tudom képzelni, hogy ez a történet szóról szóra igaz. Mert azt fültanúként vallhatom, hogy K. Havas majdnem teljes fejzeteket tudott kívülről a „Magyarország 1514-ben”-ből.

Ami gondolatait illeti, azokból megőrzött néhányat a Széchényi Könyvtár folyóirattára. Néhányat, ami nem jelenti, hogy ne lennének meg hiánytalanul azok a „Népszava”, „Szabadunk”, és „Szép Szó” — számok, amelyekben cikkei, glosszái megjelentek. A „néhányat” arra vonatkozik, hogy ezekben az akkor bátorságot igénylő, antifasiszta írásokban mégis inkább csak a szellemes ember van benne, de nincs jelen kellő mértékben és mélységben a szellemi ember is. Másoktól, idősebbektől tudom, de magam is érzem, hogy jóval több volt benne, mint amit leírt, agyát — külső nehézségek miatt, de tán alkata fog-ságában is — nem „borította ki” igazam. Pedig oly nagy — és ha e kifejezést nem éppen ő használta volna ironikus jelzőként, azt mondanám, enciklopédikus — tudás volt a fejében! És a szíve is teli volt. Dühvel, haraggal a megalázás és a szolgaság ellen, együttérzéssel a megaláztatottak és a megévesztettek iránt.

Agya és szíve kincsét több, mint huszonöt évvel ezelőtt rabolta ki a halál. Eppen negyvenéves volt, amikor meghalt egy náci deportáló táborban, Günskirchenben. Halálát Örkény István írta meg egy néhány soros „egy-perces”-ben. Ő az a „doktor K. H. G.” akit — mert a lágerben is vitázott — agyonlőtt a puskát birtokoló ki sebbrendűségi érzés. Így hal meg, így kellett meghalnia: szobornál méltóbb emlékjelet állít villódzó, furcsa egyéniségének a mesterei „egyperces”. „Doktor” azonban nem volt K. Havas Géza. A proletárszármazású publicista négy polgárt végzett.